

LITURGICKÝ ODĚV – VÝZNAMNÝ TEOLOGICKÝ SYMBOL A JEHO HISTORIE

Pavel Kopeček

Teologická fakulta, Palackého univerzita v Olomouci

Autor v příspěvku pojednává o liturgických rouchách katolické církve, zaměřuje se na popis kultovního oděvu a jeho symboliku, jež se utvářela v průběhu dějin. Poukazuje na teologické a liturgické vnímání bohoslužebného oděvu, jeho roli při liturgii a pro jeho nositele. Liturgická roucha nejsou zakonzervovanou formou starověkého oděvu – částečně upraveného, ale po formální stránce vycházejí z antických oděvů, kdežto jejich teologický a symbolický význam je odvozován jak z biblické tradice, tak především z celé liturgie v jejím historickém vývoji.

SPORY O KANONICITU TVARU BOHOSLUŽEBNÉHO ROUCHA NA POZADÍ LITURGICKÝCH REFORM 19. A 20. STOLETÍ

Radek Martinek

Univerzita Hradec Králové, Biskupství královéhradecké

Příspěvek je zaměřen na obnovu mešního kněžského roucha ve smyslu jeho původní „gotické“ podoby, jejíž počátky jsou kladeny do Velké Británie na konci první třetiny 19. století, v souvislosti s úsilím katolických a anglikánských intelektuálů o reformu liturgie. Popisuje problematiku stanovení kanonicity svrchního oděvu kněze po tridentském koncilu a následnou kritiku reformistů 19. století, mířící na deformaci rouch v průběhu doby barokní. Obsahuje také exkurz do názorů na území Čech, kde kritika současné úrovně kasulí byla nejzřetelněji vyjádřena na pražské diecézní synodě svolané roku 1860. Opětovné zákazy římské kongregace nezpůsobily stáhnutí pomalu se rozšiřujících „gotických“ rouch z pultů, nýbrž vyvolávaly nové vlny bádání liturgistů a historiků umění. Studie umožní základní vhled do vývoje svrchního bohoslužebného oděvu kněze od tridentského koncilu až do obnovy liturgie na druhém vatikánském koncilu v šedesátých letech 20. století.

REŠTAURÁTORSKÝ VÝSKUM A REŠTAUROVANIE NESKOROSTREDOVEKEJ KAZULY S PAŠIOVÝMI SCÉNAMI

Sylvia Birkušová¹, Eva Hasalová²

¹ VŠVU, KR ateliér reštaurovania textilu a SNM – Historické muzeum, Bratislava

² SNM – Historické muzeum, Bratislava

Príspevok prezentuje výsledky reštaurátorskeho výskumu a priebeh reštaurovania neskorostredovekej kazuly s pašiovými scénami, s výšivkou z tretej štvrtiny 15. storočia. Pri porovnávaní s inými zachovalými výšivkami neskorého stredoveku ju možno vnímať z hľadiska kvality skôr ako provinčný variant. Napriek týmto skutočnostiam je jej dorzálny kríž jednou z mála zachovaných výšiviek pochádzajúcich z 15. storočia zo Slovenska. Modrá hodvábná tkanina je mimoriadnou pamiatkou dokladajúcou renesančný typ tkaniny známy z dobových odevov, ktoré môžeme vidieť na portrétoch druhej polovice 16. až prvej polovice 17. storočia. Kazula bola reštaurovaná v rámci výstavy Paramenty/liturgické textílie na Bratislavskom hrade.

JIŘÍ JINDŘICH Z MAYERSWALDU († 1747). OLOMOUCKÝ KANOVNÍK A JEHO FUNDACE LITURGICKÝCH ROUCH OLOMOUCKÉ KATEDRÁLE POZNÁMKY K POČÁTKŮM VÝZKUMU NEJVĚTŠÍ STŘEDOEVROPSKÉ KOLEKCE PARAMENT

Radek Martinek

Univerzita Hradec Králové, Biskupství královéhradecké

Mezi bohoslužebnými rouchy uchovávanými v olomoucké katedrále sv. Václava jsou uloženy více než tři desítky úplných mešních souprav, které můžeme spojit s osobou kapitulního děkana Jiřího Jindřicha z Mayerswaldu († 1747), nejštědřejšího příznivce dómu v 18. století. Jsou zdobeny různými technikami, především bohatou výšivkou zlatými dracouny, nejvíce jich je však z brokátových tkanin lyonského nebo italského původu s navzájem si blízkých tkanin s bohatými naturalistickými vzory zcela mimořádné kvality, unikátních i v evropském kontextu.

BAROKNÍ LITURGICKÉ TEXTILIE ZE SBÍRKY MORAVSKÉ GALERIE V BRNĚ

Andrea Husseiniová

Moravská galerie v Brně

Sbírka textilu Moravské galerie v Brně (dále jen MG) obsahuje poměrně rozsáhlý soubor liturgických textilií období baroka od jednotlivých součástí kněžského oděvu až po textilní vybavení chrámu. Větší část souboru byla do sbírkového fondu získána v průběhu 20. století nákupy na starožitnickém trhu, převody z institucí muzejního charakteru, případně převody ze svozových skladišť Státního úřadu pro věci církevní. Odbornému zpracování se až na drobné výjimky dosud nevěnovala pozornost. Jedná se tedy o první sondu se snahou představit tyto zajímavé památky. Vzhledem k rozsahu sbírky nebude představen celý soubor, ale pouze výběr barokních kasulí, zajímavých provedení výšivky, použitým materiálem, případně historií předmětu.

TKANINY Z ISLÁMSKÉHO ORIENTU V KŘEŠŤANSKÉM LITURGICKÉM A OBŘADNÍM TEXTILU

Sabina Malcová

nezávislá expertka v oboru islámské umění, Praha

Již od středověku patřily tkaniny z islámského Orientu spolu s vázanými koberci k cenným a vysoce ceněným artefaktům. Z důvodu nemalé pořizovací hodnoty a nesnadného způsobu nabývání byly považovány za předměty luxusu, jež si mohla dovolit jen aristokracie nebo bohatí obchodníci. Do úzké skupiny jejich majitelů patřila i církev, která bez ohledu na konfesní dichotomii neváhala zakomponovat předměty z „nepřátelského“ islámského Orientu do svého života. Díky tomuto fenoménu, jehož boom nastal po vítězství nad Turky v bitvě u Vídně roku 1683, můžeme dodnes najít v evropských sbírkách například ornáty zhotovené celé z orientálních textilií nebo jimi alespoň zdobené. Orientální textil pronikl rovněž do okruhu křesťanských obřadů, vzpomeňme alespoň na snoubence stojící na orientálním koberci při svatbě, podkládání koberců pod zemřelé či pořizování pohřebních rouch z luxusních orientálních tkanin.

„DROBNÉ“ CÍRKEVNÍ UMĚNÍ. PRVNÍ VÝSTAVA CARLA SCHIRKA V MORAVSKÉM PRŮMYSLOVÉM MUZEU NA PŘELOMU LET 1884 A 1885

Andrea Březinová

Moravská galerie v Brně

Příspěvek se věnuje rozsáhlé výstavě církevního umění (Die Ausstellung kirchlicher Kleinkunst), která se konala na přelomu roku 1884/1885 v budově Moravského průmyslového muzea v Brně. Celou výstavu, jejímž cílem bylo shromáždit nejlepší příklady sakrálních uměleckořemeslných prací především z Moravy, připravil nový muzejní „kustod-adjunkt“ Carl Schirek. Svou pozornost zaměřil nejen na prezentaci historických církevních předmětů z oblasti uměleckého průmyslu, ale také na „moderní“ artefakty navržené současnými umělci v duchu neogotiky a neorenesance. Řada vystavených liturgických textilií se později dostala do sbírek současného Uměleckoprůmyslového muzea Moravské galerie v Brně. Nejsou to jen kompletní cenné liturgické oděvy, ale také fragmenty vzácných látek, které kdysi tyto oděvy tvořily. Mezi ty nejzajímavější patří samety ze sbírky malíře Friedricha Wachsmanna.

POKRÝVKY HLAVY 19. A 20. STOLETÍ (NEJEN) V MUZEJNÍCH SBÍRKÁCH

Radek Polách

Muzeum Novojičínska, příspěvková organizace

Pokrývky hlavy církevního charakteru jsou dodnes často opomíjenou záležitostí v paměťových institucích. Je to způsobeno nejen jejich nízkým počtem, ale i absencí případného výstavního využití. Hlavním cílem příspěvku je představit církevní pokrývky hlavy 19. a 20. století, které se používaly nejen pro liturgické účely, ale i pro denní nošení a výkon služebních záležitostí. Nezbytnou součástí jsou případy jejich deponování v paměťových institucích a instalace v expozicích a výstavách.

NECHTĚNÉ ŘEMESLO. VÝROBA PARAMENT V SOCIALISTICKÉM ČESKOSLOVENSKU

Marie Kuldová

Národní památkový ústav, ú. o. p. Střední Čechy

Příspěvek nás uvádí do let 1950–1989, kdy byla v celém Československu, kromě jediného místa, násilně ukončena oficiální výroba parament. Je zaměřen zejména na řeholní komunitu kongregace školských sester de Notre Dame, které mělo být státem zhotovování liturgických rouch tolerováno. Přibližuje nám podrobněji padesátá léta, kdy výroba vznikala v koncentračních kláštřích v Broumově a v Oseku, a šedesátá léta, která byla přínosná již vznikem učebního oboru umělecká vyšivačka. U všech dějinných etap je základně shrnuto, co a jak bylo zhotovováno.

HISTORIE PARAMENTÁŘSTVÍ V JABLONNÉM NAD ORLICÍ

Helena Milerová

Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

Tradice výroby kostelních rouch v Jablonném začala již na počátku 19. století. Potomci Václava Neškudly během následujících desetiletí založili tři samostatné paramentní firmy: Josef Neškudla

a spol., továrna kostelních paramentů, praporů a náčiní, Ignáce Václav Neškudla syn, tovární výroba kostelních paramentů a praporů a Vend a spol., Ornata – Praporia. Roku 1950 byly podniky zestátněny a sloučeny pod Charitu, později Charita – Chránová služba, závod 55, Jablonné nad Orlicí. Přestože byl výrobní závod zrušen v roce 1994, dosud se v Jablonném církevní textil vyšívá. Archivní materiály dokládající historii těchto firem se však dochovaly pouze zlomkovitě. Výjimku tvoří ikonografický materiál dochovaný prostřednictvím katalogů firmy Josef Neškudla čp. 86, továrna kostelních paramentů, praporů a chránového kovového náčiní, a fotografie zhotovených církevních rouch.

OD NAROZENÍ PO SMRT – OBŘADNÍ ODĚV 1900–1950

Miroslava Burianová

Národní museum, Praha

Sbírka soudobého textilu Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea se mimo jiné akvizičně zaměřuje na textil spojený s významnými osobnostmi a událostmi naší historie. V příbězích oděvů určených k výjimečným životním okamžikům člověka se často tyto dva aspekty spojují. Společný je jim i slavnostní charakter, a to i když se jedná o smuteční příležitost. Příspěvek se zaměří na ženský městský oděv a představí některé předměty ze sbírky spojené s rituály a životním cyklem člověka. Oděv pro církevní i civilní obřady, jako jsou křtiny, první ples, promoce, svatba i doba smutku, patří k těm oděvům, které si s sebou mnohdy nesou životní příběh svého majitele. V oděvu se často odrážely tzv. malé dějiny – např. rodinné události, sociální poměry, ale i širší celospolečenský kontext a v neposlední řadě aktuální dobová móda. Zasazen do dobových souvislostí je tak takový oděv nejen krásným dokladem řemeslné zručnosti našich předků, ale především součástí našich každodenních dějin.

IDEOLOGIE A MÓDA – PRAMENY A INSPIRACE. ČESKOSLOVENSKO 1948–1956

Konstantina Hlaváčková

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Pro pochopení vývoje módy v Československu v druhé polovině 20. století je nutné se zaměřit na studium teoretických a praktických dopadů státní ideologie na životní styl krátce po roce 1948. Právě toto období, poznamenané nesmlouvavým diktátem komunistické totalitní moci, je dějinně výjimečným příkladem široké škály anomálií deformujících přirozený proces. Výchozím a rozhodujícím bodem ideologického ovlivňování módy byla teze o prohnitosti kapitalistického společenského zřízení a tedy i způsobu odívání, který mu je vlastní. Vyslovit zákaz tzv. přežitých kapitalistických módů bylo jednoduché, avšak formulovat nové principy se nedařilo. Snaha o vytvoření módního oděvu nezávislého na dominantním postavení pařížských návrhářských ateliérů nebyla ničím novým. Pokoušeli se o to mnozí na různých místech Evropy v různých obdobích a z různých příčin. Tato hnutí vždy ztroskotala a Paříž uhájila své prvenství. Jedním z výsledků hledání spolehlivého základu pro vytvoření oděvu člověka žijícího v sociálně spravedlivé společnosti se stala tzv. „nová architektura“. Podle těchto předpokladů měl být oděv především účelný, pohodlný, zbavený všech ozdob. Objevovaly se též názory poukazující na možnou inspiraci národními kroji a jejich zdobností. V teorii i v praxi uprostřed ideologických sporů postupně převážila myšlenka tvarově jednoduchého oděvu založeného na účelnosti. Brzy se však objevila potřeba jeho osvěžení, větší barevnosti a přece jen jisté zdobnosti. Jediná ideologicky přípustná možnost nápravy byla spatřována v inspiraci tradičním lidovým oblečením. Před oděvními návrháři vstal úkol studovat národní kroje a vytěžit z jejich střihů a typů to, co je

vhodné pro současný život. Tak zvítězilo přesvědčení o důležitosti lidového oděvu jako zásadního inspiračního zdroje pro novou módu.

CHEMICKÉ ČIŠTĚNÍ KOVOVÝCH DOPLŇKŮ – VLIV NA TEXTILIE

Markéta Škrdlantová, Klára Drábková, Jan Krejčí

Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

Liturgické textilie jsou povětšinou hojně zdobeny dracounovou nebo pouze kovovou výšivkou. Dracouny jsou ozdobné nitě tvořené textilním jádrem (tzv. textilní duší) omotaným kovovým páskem či drátkem z různých kovů. V práci je sledován vliv vybraných roztoků, používaných při konzervování kovů, na textilní duši. Byl testován vliv 5% vodného roztoku Chelatonu III, 5% vodného roztoku kyseliny citronové a roztoku 3 % kyseliny mravenčí a 2 % thiomčoviny ve vodě nebo v isopropanolu na bavlněná a hedvábná vlákna. Míra degradace vláken byla vyhodnocena kolorimetricky, měřením pevnosti a viskozimetrickým stanovením limitního viskozitního čísla v závislosti na typu ošetření a druhu umělého stárnutí (suché tepelné stárnutí, vlhké tepelné stárnutí a stárnutí UV zářením).

KONZERVOVÁNÍ NOSÍTEK ZE SBÍREK PRAŽSKÉHO HRADU

Markéta Škrdlantová, Klára Drábková, Jana Bureš Víchová

Vysoká škola chemicko-technologická – v Praze

Nosítka (inv. č. HS 22836) ze sbírek Pražského hradu jsou vyrobena z několika odlišných materiálů (kov, dřevo, textil, sklo). Při jejich konzervování vyžadoval každý materiál specifický přístup. Cílem konzervátorského zásahu bylo odstranit korozní produkty, prachové polutanty a biologické zbytky a tím nejen obnovit vzhled nosítek a připravit je k výstavním účelům, ale zároveň zpomalit další degradaci jednotlivých materiálů. Nedílnou součástí konzervátorského zásahu je preventivní konzervace, tedy navržení podmínek pro vystavování i dlouhodobé uložení předmětu.

REŠTAUROVANIE DVOCH OLTÁRNYCH VANKÚŠOV Z KATEDRÁLY SV. MARTINA V SPIŠSKEJ KAPITULE

Ľubomíra Abrahámová

Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, Bratislava

Oltárne vankúše z archívu Spišského biskupství sú unikátnou ukážkou neskorogotických zamatových tkanín nachádzajúcich sa na území Slovenska. Druhotne použité tkaniny na vankúšoch sú príkladom strihaného zamatu talianskej výroby. Vankúše sa používali pri omšiach v Katedrále sv. Martina v Spišskej Kapitule. Príspevok oboznamuje o spôsobe reštaurovania týchto dvoch oltárnych vankúšov.

LITURGICKÉ TEXTILIE ZE SBÍREK UMĚLECKOPRŮMYSLOVÉHO MUSEA V PRAZE

Martina Lehmannová

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Článek stručně seznamuje s historií vzniku sbírky liturgických textilií Uměleckoprůmyslového musea v Praze v kontextu akvizičních aktivit institucí i jednotlivců v průběhu 19. a 20. století. Zvláštní pozornost je zaměřena na soubor předmětů (kolekce tapisérií a liturgických textilií) pro připravovanou novou stálou expozici v historické budově Uměleckoprůmyslového musea v Praze. Předměty vybrané kurátorkou sbírky vykazovaly takový stupeň poškození, jehož náprava vyžadovala vyšší finanční prostředky, než bylo v možnostech rozpočtu instituce. Potřebné finanční prostředky byly proto získány z tzv. Norských fondů.

ADJUSTACE KRAJEK Z POZŮSTALOSTI VALERIE DAVID RHONFELD

Martina Lehmannová¹, Lucie Radoňová²

1 Uměleckoprůmyslové museum v Praze

2 Muzeum hlavního města Prahy

Soubor krajek z pozůstalosti Valerie David Rhonfeld obsahuje dvacet devět paličkovaných a šitých krajek, pro které bylo třeba vytvořit vhodnou adjustaci. Depozitáře Muzea hlavního města Prahy poskytují jak vhodné klimatické podmínky, tak dostatečný prostor pro adjustaci rozměrných krajek. Cílem práce bylo: používat výhradně materiály vhodné pro textil, uložit předměty bez přehýbání, ochrana proti prachu a mechanickému poškození při manipulaci, přehlednost – prohlížení bez nutnosti se předmětů dotýkat a možnost vystavení předmětů na vytvořené adjustaci.

PŘÍPRAVA PODKLADŮ PRO PROJEKT KONZERVACE TEXTILIÍ, PODPOŘENÝ Z EHP A NORSKÝCH FONDŮ

Jitka Kottová

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Uměleckoprůmyslové museum v Praze získalo z finančního programu Norských fondů dotaci projektu s názvem „Historické tapisérie a textil ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze – konzervace a prezentace“ EHP–CZ06–OV–1–038–2014. Příspěvek představí úkol restaurátorek připravit detailní podklady pro výběrová řízení podle pravidel určených projektem.

ŽIDOVSKÉ TEXTILIE SOUVISEJÍCÍ S OBŘADY A TRADICEMI K NAROZENÍ DÍTĚTE

Veronika Richtr Nauschová

Židovské muzeum v Praze

V Židovském muzeu v Praze se nachází unikátní a velmi rozsáhlá sbírka textilií, která souvisí s obřady a tradicemi kolem narození dítěte. Příchod nového života je jednou z nejvýznamnějších rodinných a společenských událostí. Po porodu následovalo v krátké době několik obřadů – např. chlapci absolvovali obřizku, obřad vykoupení prvorozeného syna atd. Při obřizce byl chlapec zabalen do zvláštní pleny, která se později obvykle použila ke zhotovení textilie, kterou chlapec věnoval synagoze při příležitosti své první návštěvy. Tak z pleny byla

zhotovena pokrývka na synagogální stůl nebo povijan na Tóru. V Židovském muzeu v Praze je přes 1800 kusů povijanů na Tóru, ať obřizkových či jiných. Celý soubor je zdigitalizován, konzervován a přeuložen. Některé povijany jsou zrestaurovány za použití různých technik. Následující příspěvek se věnuje převážně povijanům a způsobům jejich restaurování.

LITURGICKÝ TEXTIL Z KOSTELA SV. JAKUBA V KUTNÉ HOŘE VE SBÍRCE NÁRODNÍHO MUZEA

Monika Tauberová

Národní muzeum, Praha

Práce je věnována třem významným liturgickým textiliím, které byly věnovány do Národního muzea ve dvacátých letech 20. století. Textilie pocházejí z městského kostela sv. Jakuba v Kutné Hoře. V roce 1995 byl spolu s dalšími historickými památkami Kutné Hory zapsán do Seznamu světového dědictví UNESCO. Dvě antependia a jedna kostelní pokrývka jsou mistrovsky provedené, jsou cenné i z hlediska datace, na jedné z nich je dokonce vyšita datace 1789, další dvě také pocházejí z 18. století. Velmi zajímavé je antependium, které mělo sloužit jako koutní plachta, ale dostalo se jako dar do kostela sv. Jakuba v Kutné Hoře zřejmě od dívky, která plachtu zdělila a neprovdala se, nebo od ženy, která zůstala bezdětná, mohlo jít i o dar testamentární. Práce se věnuje i dalším církevním textiliím ze sbírek Národního muzea.

JEZULÁTKO Z KOSTELA SV. IGNÁCE V PRAZE NA VÝSTAVĚ PERNŠTEJNOVÉ A JEJICH DOBA

Hana Tefal Juránková

soukromá restaurátorka

RELIKVIÁŘ SV. SEKUNDINY.

RESTAUROVÁNÍ TEXTILNÍ ČÁSTI RELIKVIÁŘE SV. SEKUNDINY Z KOSTELA SV. IGNÁCE V JIČÍNĚ

Zuzana Červenková

soukromá restaurátorka